DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,
DE
MODO UTENDI ET REGIMINE
IN
THERMIS SILESIORUM HIRSCHBERGENSIBUS OBSERVANDIS,

Quam
AUSPICE DEO PROPITIO;
Et Consensu atque Auctoritate Gratiosæ Facultatis Medicæ,
IN ALMA REGIA FRIDERICIANA,
PRÆSIDE
DN. D. MICHAELE ALBERTI,
SACR. MAJ. REG. BORUSS. AULICO ET CONSIST. MAGDEB. CONSILIARIO, MED. ET PHILOS. NATUR. PROFESSORE PUBLICO ORDINARIO, ETC.
DECANO H. T. SPECTATISSIMO,
Domino Patrono, ac Promotore suo, omni honoris cultu prosequendo,
PRO GRADU DOCTORIS
SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILEGIIS DOCTORALIBUS LEGITIME IMPETRANDIS,
HORIS LOCOQVE CONSVETIS,
ANNO MDCCXXXIX. D. SEPT.
PUBLICÆ AC PLACIDÆ ERUDITORUM VENTILATIONI SUBJICIET
AUCTOR RESPONDENS
CHRISTIANUS BENEDICTUS SCHNEIDER,
Thermalis & ad Officium Kynast. Medic. Pract. juratus.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
TYPIS JO. CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.

ILLUSTRISSIMO ATQUE EXCELLENTISSIMO DOMINO,

DOMINO

JOANNI ANTONIO DE SCHAFFGOTSCH,

S. R. I. COMITI,

AC SEMPER LIBERO DE ET IN KYNAST,

LIBERO BARONI IN TRACHENBERG, HÆREDITARIO DOMINO DYNASTIARUM GREIFFENSTEIN, KYNAST &c. &c.

AUREI VELLERIS EQUITI.

SACR. ROM. CÆS. REGIÆQUE CATHOLICÆ MAJESTATIS

CONSILIARIO ACTUALI INTIMO, CAMERARIO,

IN DIÆTALIBUS PRÆSIDI ET SUPREMÆ REGIÆQUE PER UTRAMQUE SILESIAM CURIÆ DIRECTORI,

NEC NON

DUCATUUM SCHWIDNICENSIS ET JAUROVIENSIS CAPITANEO, SUPREMO HÆREDITARIO AULÆ PRÆFECTO ET AULÆ JUDICI MERITISSIMO ETC. ETC.

COMITI, DOMINO AC MÆCENATI SUO GRATIOSISSIMO

PERENNEM PROSPERITATEM.

ILLUSTISSIME ATQUE *EXCELLENTISSIME*,

S. R. I. COMES,

DOMINE MÆCENAS GRATIOSISSIME.

Nter Theſauros, quos Si- leſiorum montes Gigantéi in cryptis & penetralibus ſuis affatim condunt, cardinales fere ſunt aquæ noſtræ thermales. Nam licet nihil ſplendidius auro, nihil utilius ferro, nihil nitidius adamante, quæ ſingula cum ſimili-

bus in Sudetis reperiuntur; nihil tamen ſalubrius Thermis noſtris, quæ hic perenni flumine ſaliunt, aquamque ſoteriam dulci murmure ebulliunt. Vendicant ſibi Bajarum, Fabarienſium, Aquisgranenſium, Carolinarum, Tœplicenſium, Landeccenſium & quarum non? gloriam, & tantum non, dudum multum inclaruere, ſed & adhuc annue ſecunda & ſemper repubeſcente experientia maximopere inclareſcunt. Cumulatur illarum fama, quod longo jam ab ævo Illuſtriſſimos & Excellentiſſimos Comites, DOMINOS DOMINOS DE *SCHAFFGOTSCH*, bellandi fandique potentes, tenuerint & adhuc teneant Heros & Proprietarios; quantos Codros! quantos Titos! quantos Numos! Quis tantis ſub alis non belle vixerit? Quam lætè, quam tranquille, quam proſpere hic ſit vitam agitare, ego tenuis quidem, ſed noviſſimus teſtis teſtatum facio. Paucis multa dicam: vivo mea ſorte contentus

tentus, felix, beatus. Aſt unde hæc fortuna fors? Hujus poſt Deum teroptimum unice Clementiſſimum & Generoſſimum *STEMMA SCHAFFGOTSCHIANUM* Autorem agnoſco. TIBI cumprimis ILLUSTRISSIME ET EXCELLENTISSIME DOMINE COMES, res meas ſecundas, tempora proſpera & Gargara bonorum debeo. Per TE cœpit, per TE durat, per TE & tanto Patre dignas, generoſisſimas mellitisſimasque PROPAGINES, jam nunc arte & marte clarisſimas, perennabit mea proſperitas. Hem! me felicem! quin felicisſimum! niſi hæc fata læta immerenter me tangerent & ſummæ TUÆ Benevolentiæ, qua ceu clementisſimus Pater Patriæ in ſubditos & cives nunquam non abundas, ſolummodo adſcribenda eſſent. Jam pridem quidem manifeſtas & chartaceas dare grates, ceu fert literatorum conditio, cordate molitus ſum; ſed utplurimum vanum & ſyl-

veſtre meum ſcribendi genus hac de re me abarcuit. Nunc autem propoſitum hoc devinctum procraſtinare nequeo. Accipe ergo ILLUSTRISSIME, EXCELLENTISSIME COMES, ET DOMINE GRATIOSISSIME pro tot faventiis in me indignisſimum hactenus collatis, has publicas & diu debitas gratias, è pio & ſincerrimo pectore depromtas, & gratioſe permitte, quo ſchedulas ſequentes *de modo utendi & regimine in Thermis Sileſiorum Hirſchbergenſibus obſervandis* debita, qua poſſum, reverentia, humillime inquam, in gremium TUUM deponam, NOMINIQUE TUO ILLUSTRISSIMO ET EXCELLENTISSIMO ceu gratitudinis alicujus teſſeram ſubjectisſime inſcribam. Equidem non ſum neſcius, munus, quod offero, vile levisſimumque eſſe, & quod tanto COMITI, tanto DOMINO, tanto MÆCENATI vix offerendum. Aſt ne illud quidem ignō-

gno-

gnoro, TE, ILLUSTRISSIME ET EXCELLENTISSIME COMES tam inuſitatæ Clementiæ & humanitatis exemplum prodere, ut, quod in gremium TUUM depoſuerint demiſſiſſimi clientes, id non tam conditione ſui, quam eorum, qui poſuerunt, pietate votoque metiaris. Quamobrem ſpero, fore, ut, quod pia debitaque ductus obſervantia exhibere auſus ſum, id oculis gratiæ plenis, uti ſoles, aſpicias, præſertim cum inquilina ſint, & theſauros TUOS vernaculos atque Gargara Tua Patria attineant. Ego interim SUMMUM NUMEN continuis flagitabo ſuſpiriis, ut TE, ILLUSTRISSIME ET EXCELLENTISSIME COMES, Generoſiſſimumque TUUM STEMMA, publico bono natum & datum in Reipublicæ ulterius emolumentum, Patriæ diutinum ornamentum, juſtitiæ momentoſum fulcimentum & clientum, inter quos & me impoſterum gratioſe reſpicias, exoptatum

ſola-

ſolatium, per plures annos ſoſpitem & incolumem ſervare velit. Dum vitam largietur divinum NUMEN, non deſinam cœlitus perennantem gloriam & gratiam divinam, quæ inſtar omnium eſt, apprecari

ILLUSTRISSIME COMES,

EXCELLENTIAE TUAE

Halæ Magdeburg. d. IX. Sept.
A. R. S. 1739.

obſervantiſſimus & ſubjectiſſimus

Cliens

CHRISTIANUS BENED. SCHNEIDER.

PRÆFATIO.

Leganter, nec minus emphatice Silesiæ nostræ VIRGILIUS, M. JOHANNES FECHNERUS, *in Syntagmate dissertationum variarum p.* 44. de monte Gigantéo ita scribit: Jactat Silesia tantum montem, ut Sicilia Ætnam, Elis Olympum, Thessalia Ossam, Boeotia Parnassum, Thracia Rhodopen, Scotia Grampium, Islandia Heclam, Peruvia Potosium, alia alios. Nos enim nostrum merito extollimus, quia nos extollit, Pace hujus Viri incomparabilis eadem methodo scribendi talia de Thermis nostris Hirschbergensibus dicam:

Jactat Silesia tantas Thermas, ut Italia Bajas, Lotharingia Plumbarienses, Rhetia Fabarienses, Wetteravia Emsenses, Hassia Schlangenbadenses, Juliacum Aquisgranenses, Austria Badenses, Bohemia Carolinas, Hungaria Budenses, alia alias. Nos enim nostras merito extollimus, quia nos extollunt. Loquuntur hæc anni, loquuntur lustra, loquuntur secula. Quippe hæ nostræ non heri demum aut nudius tertius exortæ & secundo successu adhibitæ sunt Thermæ; ebulliunt jam per longum ævum salutarem suum laticem, innumerisque & felicissimis innotuerunt usibus practicis, ut inde Silesia nostra non sine ratione iis gloriandi & superbiendi ansam capiat. Illarum solum natalem, situm, faciemque externam, illarum naturam & elementa, illarum vires generaliores & specialiores quam libenter hic debito verborum memorarem apparatu, meritoque celebrarem elogio, qui ipse per decennium fere cognitas & ante fores salientes habeo; sed egerunt hæc jam pridem venerabiles antiquæ autoritatis, doctrinæ & experien-

tiæ

tiæ Viri, SCHWENCKFELD, ZINDEL, PANSA, noſtro vero tempore ADOLPHI & ZELLER, & nuperrime quidem conterminus & Amicus noſter LINDNERUS, qui eas in Diſquiſitione phyſico-medica *Volumini quarto Ephemeridum Nat. Cur.* annexa, concinne deſcripſit, ita ut ſupervacaneum quid molirer, ſi his conſummatis conatibus novum, & pro tenuitate virium mearum minus abſolutum ſubjungerem. Ne tamen omnis notitia Lectori deſit, paucis hic in anteceſſum moneo: Thermas noſtras in Sileſiæ inferioris Ducatu Jauravienſi, meridiem verſus, ad radices montium Giganteorum in amœniſſima campi planitie prope Hirſchbergam, celebratiſſimum & feliciſſimum hactenus emporium, ſitas eſſe. Cominus illas ornant plurima ad ornamentum & commodum, catâ quam maxime Minerva, exſtructa ædificia, nobilem & amplum conſtituentia pagum, a thermis Warmbrunn dictum, quem limpidiſſimus & dulciſſimus fluvius Zackus, Sileſiorum noviſſimus Hebrus, hic dulci murmure, illic garrulo ſtrepitu peragrat. Eminus

& circumcirca jucundiſſimo & admirabili prorſus ſpectaculo Riphæi montes celeberrimi ſidera pæne tangunt & ſtupendo plane deliciarum, illecebrarum & divitiarum luxuriant apparatu. Intermedias planitudines condecorant florentiſſima prata, lætiſſimi campi, viridiſſima nemora, ſplendidæ piſcinæ, ſonantes torrentes, loquaces rivuli, nectarei fontes, & quid non? aër diffunditur ubique ſudus & ſoſpes, & aquæ bibuntur per totum tractum ſalubres & puriſſimæ. Ipſæ thermales prodeunt e duobus ſeparatis & ad paſſus duodecim ab invicem diſtantibus ſcatebris, laticemque fundunt mollem, lubricum, ſubtepidum & quaſi humano ſtudio temperatum. Balneum unum per plurimorum luſtrorum ſeriem agnoſcit Proprietarios, Illuſtriſſimos & Generoſiſſimos Dominos, Dominos Comites de SCHAFFGOTSCH, Sago togaque longe decantatiſſimos, Dominos meos gratioſiſſimos; alterum admodum reverendum Præpoſitum, Præpoſituræ & Ordinis Ciſtertienſis hic loci commorantis & ad Abbatiam Grüſſenſem pertinen-

tinentis; Inde ortæ ſunt diverſi tituli: das Schaffgotſche Bad, und das Probſt-Bad. *Elementa*, quæ in ſinu ſuo recondunt, ſunt partim primaria, partim ſecundaria. *Primaria* conſtituunt ſpiritus lixivioſo-ſulphureus æthereo-aëreo elaſticus, calor acceptiſſimus & aqua mollis & levis; *Secundaria* ſunt ſal alcali fixius, terra limoſa & unctuoſa, & magma ſubatrocœruleum, bitumen vulgo dictum, prout hæc ſingula ex obſervationibus & experimentis patefiunt, quæ citatus D. LINDNERUS in ſua diſquiſitione adducit, & ante tres & quod excurrit annos præſente & auxiliante me inſtituit. *Uſus*, qui inde in genus humanum morbo fractum redundat, multiplex eſt. Mox enim Thermæ noſtræ egregie tonum & robur ſolidorum erigunt & firmant, mox ſanguinis motum catholicum augent, circulumque ejus æqualem & liberiorem reddunt, mox partes nimis exſuccas humectant, rigidas & tenſas demulcent, ſtrictas & criſpatas reſerant, dolentesque leniunt, mox pandendo, incidendo, lubricando, reſolvendo & abſtergendo variarum interna-

rum

rum & pertinaciſſimarum obſtructionum repagula laxant & deobſtruunt, mox externis ſuggillationibus, ſuffuſionibus, ſtagnationibus opitulantur, mox cutis vitia, deſperatiſſima quoque, levant & conſolidant. Hem! quantum Augiæ repurgant ſtabulum medicum! Ut tamen hæc omnia tuto, jucunde & ſemper ad ægri palatum fiant, debita ſemper conſilia, debita methodus, debitum regimen, debita diæta obſervanda ſunt. Sed quomodo hæc plerumque obſervantur! Proh dolor! pro more ſeculi incurie, imprudenter, præcipitanter. Hinc non inconſultum duco, cum nunc temporis ratio & conſuetudo publicum dare ſpecimen literarium poſtulat, de MODO UTENDI ET REGIMINE IN THERMIS SILESIORUM HIRSCHBERGENSIBUS OBSERVANDIS, tanquam ſumme neceſſariis rebus, verba quædam facere. Scio equidem, autores ſupra allegatos eandem incudem tutudiſſe, ſed reſcio quoque, LINDNERUM id non præſtitiſſe, neque nunc certis de cauſis præſtiturum eſſe; inſimulque intelligo,

me-

methodi veræ & regiminis recti nunquam ſatis ſuperque inculcandas eſſe regulas. Prodeant ergo ſequentes paginæ, tam in ſupplementum Diſquiſitionis Lindnerianæ, tam & quam maxime in noviſſimam notam & normam omnium illorum, quibus intereſt, quibus opus eſt, talia noſſe. Faxit Deus, ut ſingula ad ejus gloriam, Proximi ſalutem & Thermarum ipſarum honorem & famam ulteriorem cedant.

§. I.

Vitam ſanam & longam omnes quidem optant, at pauci obtinent; cum rationem & methodum, qua illam conſequi poſſint, plerique minus ſequantur. Proh nefas! luditur in Thermis noſtris non raro eadem ſcena. Invaluit enim in multis deteſtabilis mos, quem juxta ſani & ægri proprio motu, proprio auſu, imo phantaſtico quodam conceptu, nulla habita morborum, temperamentorum, ætatum, methodi, imo ne temporum quidem ratione, nec præparati, nec evacuati, nec aliter diſpoſiti aquas noſtras ingrediuntur, illas per aliquot tempus libere, incurie, incaute uſurpant, & demum pro judicio ipſis ſolis optime viſo eodem modo, quo advenerunt, relinquunt. Quin quod ipſi Medici ſimili tenore interdum peccent, non perpendentes momentoſum & ſtudioſe tenendum IOANNIS

GRATIANI monitum, quod in diſputatione *de viribus fontis Lælii acidi Recobarii* his verbis dat: *dicere auſim, vix ad ullum aliud medicaminis genus exhibendum, tanta circumſpectione atque tam accurata conſideratione opus eſſe, quantam in præſcribendis acidulis* (adde Thermis) *adhibeant Practici neceſſum eſt.* Hallucinantur certe non pauci, dum aquarum noſtrarum tam nocendi, quam juvandi rationem, nec perſpexerunt, nec ut intelligerent, unquam annituntur. Interim multa de illis precario credunt, & ex garrula vulgi fama lepide magis fabulantur, quam maſcule judicant; ægrotosque ſuos quantos quantos ad Thermas noſtras tanquam ad aram ablegant, inter quos præprimis illi, quibus vel ad tempus carere cupiunt, vel quos omni ſua arte ad ſanitatem reducere dubitant. Periclitatur inde multis modis ſanorum & ægrorum ſalus, & dantur ſcioli, qui inde Thermis noſtris celeberrimis immeritam plane inurunt maculam. Patiuntur autem hanc non qua aquæ thermales Hirſchbergenſes, ſed qua aquæ perperam, tergiverſanter & ſine debita methodo uſurpatæ. Quare non inutilem me ſuſcepturum fore laborem ſpero, ſi in fronte hujus meæ diſputationis ea, quæ hactenus ex multiplici experientia de norma & methodo Thermas noſtras rite & recte uſurpandi deprehendi, ingenue hic ediſſererem, & eo ipſo levi & clandeſtino prætextui quorundam Medicorum denuo repugnarem, ac ſi tales methodi publice præſcriptæ hactenus defuiſſent aut adhuc deeſſent, quod tamen utrumque veritati maximopere refragatur. Tali autem

tem ordine procedam, ut primo, quæ proxime ante usum, secundo, quæ sub usu, & tertio, quæ post usum Thermarum nostrarum observanda sunt, tangam & aperiam; ubicunque supplices & ardentes preces in Deum Teroptimum quovis tempore & ab omnibus præsupponens.

§. II.

Ante usum Thermarum nostrarum præprimis consilio prudentis & eruditi Medici opus est. Ut stylo germano, sic germana fide hac de re jam pridem egregie scripsit Silesiæ nostræ PLINIUS, D. CASPAR SCHWENCKFELD *in Tractatu*, **vom Hirschbergischen warmen Bade**, quando p. 58. inquit: **Niemand soll sich zu diesem warmen Brunnen ohne Rath eines gelehrten und verständigen** Medici **verfügen und begeben. Denn weil solches Wasser nicht jedermann zusagt, noch vor alle Kranckheiten kan gebraucht werden, soll man nichts aus eigenem Frevel fürnehmen, daß es nicht nachmahlen gereuen möge. Ihrer viele setzen ihre Zuflucht gantz und gar bloß auf das warme Bad, ziehen dahin ohne Rath, ohne alle Vorbereitung, baden ohne Ordnung, wie es ihnen aber bekommt, erfahren sie mit Schaden.** Sit autem Medicus consiliarius non titulo & garrula tantum fama, sed exquisito judicio, re & facto talis. Talis inquam, qui ægroti ad balnea nostra transituri, quoad morbum, ætatem, vires, consuetudinem, temperamentum, sensibilitatem & corpus exactam habeat dignotionem, qui penitiorem aquarum nostrarum quoad facultates, vires, modumque agendi

& utendi sibi comparaverit notitiam, qui denique clima nostrum montanum, aëris & cœli consuetas vicissitudines, victusque & potus normam probe sciat, & singula hæc pro circumstantiarum ratione in futuram ægri salutem solerter ponderare, scite connectere & prudenter adornare gnarus sit. Ubi autem harum cognitionum una deficit, (deficit autem quam sæpe!) tunc nihil præpostere, nihil precario tentandum; sed literæ cum Medicis sive me thermali, sive conterminis Hirschbergensibus de statu ægri & morbi prius miscendæ, & sic conjunctis viribus consilia consiliis multiplicanda sunt. Dolendum vero, quod hoc rarius fiat. Ablegantur etenim plurimi ægrotorum, aut potius relegantur ad thermas nostras absque omni præhabita consultatione. Imo ne hanc quidem hic loci multi admittunt, aut quando admittunt, principalia Corporis damna ex nimia verecundia, interdum etiam astutia, silentio tegunt, secundaria vero perfunctorie & incomplete narrant. Interim nullus, nisi lavatus, domum proficisci satagit, quamquam hoc pleræque circumstantiæ prohibeant. Commonefaciendi ergo de integro sunt Medici, qui aquas nostras soterias earumque modum usurpandi non intime noscunt, ne hic levi brachio prætermittant, quæ ipsorum conscientia, artis medicæ gravitas, ægrotorum salus, & thermarum nostrarum dextera fama omni modo postulant.

§. III.

Quibus nunc ægris Thermæ nostræ ex judicio eruditi & experti Medici salutem parere possunt, ii

præ-

præprimis debite ad illarum uſum præparandi ſunt. *Ante omnia corpus a ſordibus repurgandum eſt.* Saburra enim ſordium, quæ communiter in inteſtinorum canali reſtat, niſi congrue evacuata, maxima ſub uſu balnei incommoda creat. Pendent abhinc moleſtiſſimæ inflationes, quandoque etiam conſtrictiones abdominis, anguſtiæ præcordiorum, dolores prementes & lancinantes capitis, & ut paucis multa dicam, pendent abhinc mala proteiformia fere quæcunque, quibus alias hypochondriaci ex depravata diæta in quavis paroxyſmi exacerbatione cruciantur. Blando etenim noſtrarum Aquarum calore mucus & ſqualor inteſtinalis partim ſeparatur & ſolvitur, partim exagitatur & effervefcit, partim per vaſa chylifera in ſanguinem & inde per tranſpirationem auctam ad corporis corticem fertur, ubicunque multifarias poſt ſe trahens ægritudines; quin quod ſæpiſſime hic lateat cauſa excretionis cutaneæ papularis, plane inexpectatæ, inutilis, ſymptomaticæ & interdum male cedentis. Alvum ergo ante uſum balnei dextre ſolvere, quod iterum repeto, neceſſitas cogit; ſed quibus auxiliis? draſticis & validioribus purgantibus? nequaquam! lubricantibus & blande laxantibus omni ratione; interdum etiam reiteratis vicibus. Solerter volvenda & revolvenda ſunt Illuſtris Germaniæ Hydrographi, FRID. HOFFMANNI *Opuſcula Phyſico-Medico Tom. II. p. 198. ſeq.* ubi eleganter & abundanter hoc de momento diſſerit. Tempus autem alvum leniter ſubducendi opportuniſſimum judico tres vel quatuor dies ante introitum bal-

nei. Fit, aut tamen reiteratur hoc convenientius hîc loci, ab iis præſertim, qui ex diſſitis oris huc concedunt, & ſub itinere tœdia varia nauſeoſæ & inconſuetæ diætæ paſſi ſunt. Valet quoque hæc renovatio emollitionis alvinæ de ægris inteſtinis & conterminis noſtris, qui pro genio ſeculi noſtri gulæ nimium indulgent, & miſeros in ſe & mortiferos dies nimio luxu, dapibusque ſiculis non tantum cumulant, ſed præcipitant.

§. IV.

Porro ad exoptatum thermarum noſtrarum effectum impetrandum ſummopere neceſſarium eſt, ut ante earum ingreſſum ſanguinis copia ſufficiente *Venæſectione* minuatur. Non quidem omnibus ſubjectis indiſcretim eam imperare præſtat, ſed iis imprimis, qui pulſum validiorem & vaſa tumida exhibent, qui faciem rubro & vivido colore perfuſum gerunt, qui cibos & pocula promte appetunt vitæque genus otioſum & inertem colunt, qui denique venæſectionibus, hæmorrhagiis & commotionibus ſanguineis aſſueti, aut quibus hæmorrhoides vel menſtrua reſtant. In his ſi neglecta fuerit ſanguinis miſſio, noxæ ſubſequuntur non ſimplices; nam præter capitis & artuum dolores, laſſitudines, rhevmatismos, calorem internum & ſitim, palpitationes cordis, anguſtationes præcordiales, inflammationes, infarctus viſcerum & plurima alia incommoda, ſimul aquarum noſtrarum operatio varie turbatur, quin interdum plenarie impeditur. Libere enim per vaſa & muſculos ſanguine nimium fartos agere

neque-

nequeunt. Eadem ratio eſt *Scarificationis*, quam multi Medicorum hodie admodum flocci pendunt. Hanc autem ſemper ſuadeo illis, qui eidem jam diu aſſueti & ſpongioſum, luridum & ſanguine tumidum corporis habitum oſtendunt. An vero hæc & venæſectio, an ſolutio alvi prius inſtituenda ſit, non in genere & conſummatim decerni poteſt. Variant quippe ægrotorum ætates, corpora, victusque potusque conſuetudines. Ubi tamen nimia cruoris abundantia urget, nunc venæſectionem, nunc ſcarificationem, aliquot ante laxationem diebus admittendam inculco, imprimis in ſenſibilioribus & agilioribus ſubjectis. Interdum etiam ſanguinis miſſionem exteris, & qui illam non propediem paſſi ſunt, hic loci renovandam conſulo, prout ferunt circumſtantiarum cauſæ. Hac ratione metuendæ & ancipites ad partes interiores congeſtiones, inflammationes & infarctus præoccupantur, plurimaque alia mala ſecure antevertuntur.

§. V.

Hæc ſunt palmaria monita, quæ ante uſum thermarum noſtrarum neceſſario obſervanda ſunt; ſequuntur nunc illa, quæ *ſub illarum uſu* animadvertenda veniunt. Ubi in anteceſſum adhuc monendum, quod æger, antequam in balneum deſcendat, domi urinam reddendam, alvumque, ſi fieri poteſt, deponendam habeat. Inſuper patellas aliquot infuſi thee aut theiformis, aut juſculum tenue ſorbillet, poſtea in ſolium tranſeat corpusque aquis placide immittat. Fit hoc conſultius matutino tempore pia ſpe, hila-

hilari mente, & læta fiducia. Insidendum autem prima vice non ultra dimidiam horam, & semel quidem in die, sequenti diluculo ad horam, subsequenti ad horam & dimidiam, postea ad duas, sed non ultra; iteratis nunc quoque vicibus, mane & meridie. Attamen & hic prudentis & periti Medici consilio opus est. Variant quippe admodum circumstantiæ, & dantur sæpius subjecta, quibus usus thermarum neque plenarius per duas horas, neque geminus in die conducit, quod maximopere perpendendum est. In tenerioribus subjectis non raro autor sum, ut meridiano balneo aut sparsim utantur, aut tantum per unicam horam, quod nunquam sine fructu fuit. Corpus e balneo surgens mox sudario aut linteis siccis & calefactis detergendum, indusio, levibus vestimentis aut caldariis muniendum, atque cautissime providendum est, ne aër nubilus, pluvius aut frigidior istud allabatur. Hoc enim momento nauci facto, omnis & princeps thermarum nostrarum effectus remoratur, transpiratio liberior & inde dependens sanguinis depuratio inhibetur & ad plurima mala, eaque ardua, via panditur. Ægri domum reversi se mox post balneum egressum in lectum reclinent & ad dimidiam vel integram horam lenem eliciant sudorem, eumque in finem aliquot vascula infusi theiformis epotent. Quibusdam etiam tunc perfrictio cutis panno calefacto conducit, imprimis paralyticis & qui insigni membrorum languore & lassitudine detinentur. Illis autem, qui multo spumant sanguine, summe plethoricis inquam, sudoris provocatio

in

in lecto haud prodeſt; humores enim magis inflammat, quam emundat. His potius egreſſo balneo placida quies confert, ſive ſedendo in ſella, ſive recubando in lecto, verum absque ſtragulorum tegmine. Notandum inſuper, ſudoris allectationem poſt balneum matutinum ſemper potiorem eſſe illa, quæ meridiano aut plane veſperaſcente die proritatur, minus jejuno ventriculo, ſed pro more obſoniis & cupediis multifarie gravato.

§. VI.

Sub uſu Thermarum alvus ſemper ſit libera & laxa, eamque ob rationem apprime præſtat veſperi ſubinde juſcula ex prunis cum paſſulis confecta ſorbillare, aut pro circumſtantiarum modo denuo lene laxans uſurpare. Pilulas Stahlianas ſæpius cum fructu propinavi, imprimis fœminis, quibus debile nervorum ſyſtema, & ventriculi inteſtinorumque tonus valde deſtructus inſuperque menſtrua reſtant. Aliis mannata, aliis ſalia neutra, aliis clyſteres ordinanda ſunt. Plethoricis qui levi de cauſa congeſtionibus ſanguineis completis & incompletis obnoxii ſunt, qui præterea humiles & frugales menſas deſpiciunt, laute vivunt, multoque vino incaleſcunt, pro circumſtantiarum ratione venæſectionem reiterandam ſuadeo, epulasque regales & ſuavia dona patris Lyæi interdico. Sed dolendum, præbent hi luxurioſi ventris alumni & populatores opum difficiles admodum aures. Nolunt genium ſuum defraudare; aſt ſe ipſos defraudant. Quibusdam ſub uſu balnei ſanguis æſtuat & fauces nimia ſiti arent; his expedit, ut ve-

ſperi ante lecti introitum, aut etiam poſt prandium pulverem præcipitantem nitroſum ſumant, ſufficientemque aquam frigidam ſucco citri ſaturatam ſuperbibant, abſtinendo in cibo & potu ab omnibus calidis aromaticis & commoventibus. Sic æſtus & ſitis facile componuntur, inſimulque excretionis alvinæ ſucceſſus propter nitroſa cum fructu facilitatur.

§. VII.

Balnei uſus pro ægri morbique ratione ad tres, quatuor, imo ad ſex hebdomades prorogari poteſt. Communiſſimus hîc mos eſt, ad quatuor ſeptimanas commorari; verum neutiquam hoc indiſcretim valet, ſed Medici expediti judicio penitus relinquendum eſt. Quidam Thermas noſtras morbo relevati poſt quatuordecim dies læti relinquunt, quibus ulterior uſus nocumento fuiſſet; & quidam poſt quatuor ſeptimanas invalidi adhuc & moroſi decedunt, quibus longior mora emolumentum dediſſet. Valet hic omni ratione tritum illud: Sit modus in rebus ſint certi denique fines. Minime tamen ex vulgi opinione ab omnibus tamdiu hic manendum eſt, donec cutis rubefiat & excretio papularis ſeu purpuracea prodeat. *Nam hæc cutis efflorescentia*, ut recte monet *Dn. D.* ADOLPHI *in Diſp. de Thermis Hirſchberg. p. 53. non ſemper & in omnibus ex neceſſitate accidit, & non raro eſt ſignum omiſſæ debitæ purgationis vel diætæ errorum demum commiſſorum, vel etiam balnei longius juſto protracti.* Ubi autem hæc tanquam critica in conſpectum venit, quod utique ſæpius accidit, illa quovis modo blando calore fovenda, & tunc cura per ſeptimanam & ultra

protra-

protrahenda, usque dum papulæ purpureæ exsiccentur & squamularum instar deciduæ fiant. Sed poscunt hæc iterum judicium periti & experti Medici, qui cæterum despiciet, an balneantibus conducibile sit, ut aliis adhuc accommodis medicaminibus utantur, quo propositus finis eo certius & citius eventui respondeat. Tandem ubi Thermalis cura ad terminum tendit, atque ægri vires in pristina redire sentiunt, tunc gradatim iterum, ut primis diebus inchoarunt, balneare desinant, usuique ulteriori inter preces & gratiarum actiones ad Deum fusas debitam metam figant.

§. VIII.

Post plenarium usum lavati non illico iter meditentur, laremque propediem petant, sed prius adhuc in Thermis nostris per tres aut quatuor dies quiete degant. Suadendum hoc est illis maxime, qui exteras oras penetrare habent & longo intervallo a nostris distant. Sub itinere omni studio aër frigidus & nebulosus vitandus & quam maxime, ubi corpus a viribus balnei subsequentibus leni sudore adhuc perfunditur, aut cutis quodammodo excoriata cernitur. Præstat tunc infuso theiformi, quandoque etiam essentia alexipharmaca aut pulveribus bezoardicis temperatis uti, corpusque caldamentis aut veste pellicea præ auræ injuriis munire, ne occlusis subito cutis poris subsequens adhuc Thermarum nostrarum operatio turbetur & variæ noxæ subsequantur. Ubi domum ventum est, per septimanas debita adhuc servanda est victus & potus ratio, ea scilicet, quam ther-

mæ noſtræ hic loci a balneantibus poſtulant. Robuſtioribus, quibus neque ſudores manant, neque reliquiæ papulares cutim rodunt, lenis denuo laxatio propinanda; ubi autem prius accidit, non abs re erit, quavis ſeptimana ſemel aut bis balneum ex aqua dulci, aut per artificium medicum paratum uſurpare, ut ſucceſſus tranſpirationis quodammodo foveatur, & reliquiæ humorum excernendorum integre excernantur.

§. IX.

Hactenus de methodo utendi Thermas noſtras diſſerui, nunc de *Regimine* in illis obſervando quædam fari neceſſum duco. Quod aër nubilus, pluvius & ſubfrigidus ſummopere vitandus ſit, jam ſupra monui; hîc eadem de nimis calido judico, diſrarat enim & exæſtuat plus juſto humores corporis noſtri, & ad ebullitiones, ſtagnationes inflammationesque nimium diſponit, quin quod moleſtiſſimum calorem & diram ſitim cauſetur, communia per ſe plethoricorum & cholericorum ſub uſu balnei ſymptomatâ. Sit ergo aër ubique temperatus & ſeligatur tempus ambulandi neque æſtuante ſole, multo minus altercantibus, aut plane bacchantibus ventis. Veſperi quoque diutius ſub dio nunquam commorandum eſt; Phœbo enim abſcondito fere ſemper in noſtris confiniis montium nivoſorum aura ſpirat ſubgelida. Cubiculum ipſum ſit, quantum fieri poteſt, ſerenum, non nimis anguſtum vel depreſſum, multo minus ſitu obductum, humeſcens aut plane effluviis fœtidis & noxiis fumeum. Noctu ſit ſemper clauſum, ne per

fene-

fenestras aër nebulosus & imbrifer, aut horrifer Boreas irruat & transpirationi nunquam non salutari damnosum ponat obicem.

§. X.

Conueniens victus ratio semper habenda & diæteticæ leges exquisite animadvertendæ sunt. Hinc ægri vescantur facilis digestionis & bene præparatis, v. gr. carnibus animalium juniorum, columbarum, pullorum gallinaceorum, gallinarum, caponum, vitulorum, agnorum, leporum & similium, quorum longum nectit catalogum SCHWENCKFELDUS noster in *cit. Tract. de Thermis Hirschberg. p. 80. sq.* Ex piscibus trutti, funduli, percæ, lucii &c. in deliciis sint. Sic etiam ova sorbilia, pultes & juscula avenacea ac hordeacea conveniunt. Vitentur autem omnes cibi indurati, salsi, concoctu difficiles, marini, acidi, fermentescibiles, lacticinia & flatuum proventui faventes. Absit insimul omnis luxuria, plenitudo & ingurgitatio, infinitorum malorum minera & causa. Ubique potius simplicitati in victu studendum est. Nihil quidem hodie consuetius, sed nihil quoque nocentius, sanitatique magis inimicum, quam cibos ratione saporum & facultatum sibi invicem adversarios, dulces, acidos, aromaticos, salsos, insulsos, fervidos, frigidos in uno pastu sumere, uti nunc omnem in id operam impendunt coqui, quo palatum transitoria voluptate titillent & demulceant. Aureum est dictum, quod hac de re SENECA *epist. 95.* habet: *Immunes erant a tot morbis, qui nondum se deliciis solverant, qui sibi imperabant, sibi ministrabant. Simplex*

erat ex ſimplici cauſa valetudo. Multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per unam gulam tranſituram permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix. Innumerabiles eſſe morbos, miraris? coquos numera. Nunquam etiam balneum pleno ventre ineundum, aut ſtatim poſt ejus uſum prandendum & cœnandum. Neque Thermarum uſu ad finem deducto commeſſationibus & crapulis plusquam bæotice indulgendum. Accerſuntur hoc modo facile febres & quicunque morbi ſtomachales.

§. XI.

In Potu etiam debitæ ſunt obſervandæ cautelæ. Quorum ventriculus aquam frigidam ferre conſuevit, ii ſub uſu Thermarum aquam bibant, & talem quidem tanquam optimam & dulciſſimam, quæ hîc loci ex fonte Schmiedebrunn dicto capulatur. Qui autem naturaliſſimum hunc potum faſtidiunt, illis cereviſiæ temperatæ, tenues & non facile aceſcentes concedendæ ſunt. Talismodi bonæ notæ cereviſiæ in contermino pago Hermsdorff braxatur, & a plurimis cum guſtu & ſucceſſu potatur. Potum thee jam ſupra laudavi; potum autem Coffee imprimis ob inimicam narcoſin ſæpius diſſuadeo; ad minimum deteſtabilem plane conſuetudinem improbo, qua quidam infuſum hoc non ſemel, ſed bis vel aliquoties de die & ſaturatiſſimum quidem hauriunt. Vinum generoſiſſimum, quale apud nos Hungaricum habetur, aut etiam Rhenanum, inter cibandum parce ſumtum cor recreat ſtomachumque confortat. Imprimis vero ab iis ſecure bibendum eſt, qui uſui illius

alias

alias aſſueti ſunt. Quidquid enim de ejus noxa ſub uſu Thermarum communiter dicitur, de abuſu tantum intelligendum eſt. Recte monet FRIDER. SCHRADERUS *in Diſp. de Regularum Sanitatis prudenti applicatione §. 30. Ridendos illos puto, qui vinum, quod veteres philoſophi adverſus ſenectutem præſidium eſſe dicebant, humanæ vitæ peſtem ex abuſu criminantur, qui bene feciſſe Lycurgum quod de vitibus exſtirpandis edicta ſanxerit, & ſic etiam conſuluerit ſanitati ganniunt. Videntur tales illis mihi ſimiles, qui mel ideo averſantur, quod apum aculeis aliquando fuerunt læſi. Rerum optimarum abuſus eſt peſſimus, adeoque ipſi vino crimen non imputandum, ſed abuſui.* Abſit igitur omnis nimietas aut plane crapula, quæ ſanguinem & humores inflammat & conſectariis peſſimis anſam dat facillimam. Vinum parce bibendum, ſed minime pro more ſeculi hauriendum poculisque certandum eſt.

§. XII.

Æquilibrium, uti in omnibus rebus nonnaturalibus, ſic quoque in ſomno, motu & quiete ſervandum eſt. Somnus non ſit nimius & ex ignavia in longam diem protractus. Motus corporis ſit ſufficiens, ſed nunquam ad plenariam fatigationem usque. Inſtituitur optime hora proxima ante prandium & cœnam ambulando per hortos, per vicos, per prata, per nemora, in colles, in montes. Quibusdam vectura, quibusdam equitatio conducit. Sit autem ſemper motus placidus & moderatus. Sollicite evitentur omnes impetuoſæ animi commotiones

&

& ad triſtitiam & in mœrorem occaſiones. Mens in Thermis requiritur tranquilla, læta, curarum neſcia. Nocet tamen gaudio diffluere. Præſtat vento valde ſecundo turgida vela contrahere, animum colligentibus cogitationibus & contractiore fronte hilaritatem interſtinguere. Valet ubique in diæta vulgaris & notiſſima parœmia, qua cum hanc meam diſputationem nunc obſignare volo: *Medio tutiſſimus ibis.*

